

НАПРЯМ 9. СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-92>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Бевз Лариса Вікторівна

*студентка I курсу другого (магістерського) рівня освіти
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Інститут суду присяжних на українських теренах формувався протягом тривалого часу за різних історичних періодів та обставин, завдяки чому на сьогоднішній день є усталеною правовою традицією для національної судової системи. Серед нормативних документів, що регламентують функціонування цього правового інституту на даний час, основоположним є основний закон держави – Конституція України. Згідно з положеннями ст. 1 Конституції, Україну проголошено демократичною, соціальною, правовою державою, а у ст. 3 Конституції закріплено, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Відповідно до положень статті 5 Конституції, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що свідчить про існування можливостей брати участь в управлінні державними справами, в тому числі й чинити правосуддя. Таким чином, створено механізм взаємодії судової влади та суспільства через інститут суду присяжних. Також, Конституція України у ст. 124 встановлює, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних, а у ст. 127 – що у встановлених законом випадках правосуддя в Україні здійснюється за участю присяжних.

Дані положення Конституції конкретизуються у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016, з відповідними змінами станом на 2023 рік. Зокрема, у ст. 1 Закону зазначено, що судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках,

присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур, а у ст. 5 цього ж Закону – що народ бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Глава 3 розділу 3 Закону присвячена регламентації правового статусу присяжного та складається з шести статей, які встановлюють основи статусу присяжного, порядок відбирання кандидатів у присяжні, вимоги до кандидатів, порядок звільнення особи від виконання обов'язків присяжного та гарантії прав.

Також інститут суду присяжних функціонує в Україні на засадах положень Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України. Стаття 31 КПК України регламентує склад суду, що уповноважений розглядати справи у кримінальному провадженні за участю присяжних, стаття 75 КПК встановлює підстави для відводу суддів та присяжних. Параграф 2 глави 30 КПК повністю регламентує порядок здійснення кримінального провадження у складі суду присяжних. Статті 383–391 КПК України регулюють такі питання як порядок виклику присяжних, права й обов'язки присяжних, здійснення відбору присяжних у суді, приведення їх до присяги, порядок усунення присяжного, питання щодо порядку прийняття рішень та голосування судом присяжних. Стаття 480 КПК України визнає присяжного як особу, щодо якої може бути відкрито і здійснено провадження в окремому порядку, як для окремої категорії осіб (на рівні з суддями).

Присяжні також беруть участь у здійсненні цивільного судочинства, що регламентовано у Цивільному процесуальному кодексі (далі – ЦПК) України. Відповідний документ встановлює у ст. 34, що присяжні входять до складу суду, у ст. 70, що присяжні не можуть бути допитані як свідки у процесі, та у ст. 293 ЦПК України, що окремі категорії справ розглядаються у складі одного професійного суді та двох присяжних.

Також, правовий статус присяжних засідателів доповнено регламентує Кримінальний Кодекс (далі – КК) України, а також, встановлює покарання за погрозу або насильство щодо присяжних, за умисне знищення або пошкодження майна присяжних та за посягання на їх життя. Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за перешкоджання явці до суду присяжного. Норми Закону України про протидію корупції встановлюють, що його дія поширюється і на присяжних, визнаючи їх суб'єктом окремих видів правопорушень. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» поширюється і на присяжних, під час виконання ними обов'язків. Наказом Державної судової адміністрації від 05.10.2016 затверджено Порядок виплати винагороди та відшкодування витрат, виплати добових присяжному за час виконання ним обов'язків у суді. Також

існує перелік підзаконних нормативно-правових актів, роз'яснень Верховному суду, інструкцій та ін. щодо порядку здійснення розгляду справ присяжними.

У законодавстві відсутній єдиний документ, нормативний акт, який би чітко й однозначно регламентував правовий статус та порядок проведення засідання за участі присяжних. Всі ці норми знаходяться в різних законах та є недостатньо об'ємними, та в певній мірі декларативними, що ускладнює, в першу чергу, роботу самому присяжному. Дослідивши вимоги до присяжних в законодавствах інших країн, можна зробити висновок про те, що встановлення додаткових умов, наприклад, наявність постійної оплачуваної роботи, наявність певного рівня освіти, позапартійність та володіння державною мовою принесли б очікуваний результат.

Актуальною проблемою для функціонування інституту є непрозорість процедури відбору присяжних для громадськості. На формування списку присяжних можуть здійснювати вплив представники виконавчої, законодавчої та судової влад на місцях, що робить залежними присяжних від цих посадових осіб і може робити їх упередженими. Нечіткість правил подання заяви про згоду бути присяжним також має значення. Необхідно спростити дану процедуру та максимально чітко регламентувати її, а також зробити доступною для громадського контролю.

Невирішеним у теорії залишається питання про кількість присяжних, що необхідна для розгляду справ. О. Г. Яновська зауважує, що скорочення чисельності присяжних лише до кількох трьох осіб суттєво знижує ефективність діяльності суду присяжних і не може забезпечувати повноцінну участь народу в процесі здійснення правосуддя [1, с. 95]. Фактично, в Україні встановлена найменша кількість присяжних у світі.

Окремі вчені висловлюють думку про те, що незалежність присяжних нівельована статтею 391 КПК України, яка визначила порядок наради та голосування в суді присяжних, встановивши фактично підконтрольність присяжних головуючому судді [2, с. 403]. Порядок прийняття рішення колегією присяжних порушується і внаслідок відсутності спеціально об'єднаних залів судових засідань, з місцями для присяжних, окремими місцями для запасних присяжних, нарадою кімнатою з відповідними умовами. На практиці, головуючий просто просить всіх присутніх на певний час залишити залу засідання і прямо там проводить нараду щодо прийняття рішень.

Основною проблемою, що наразі стримує безліч позитивних зрушень у функціонуванні суду присяжних, є проблема забезпечення соціального захисту присяжних. Необхідно продумати дієвий механізм

компенсаційних виплат, оскільки фінансування на утримання цього інституту вимагає значних коштів. Хоча у ч. 1 ст. 68 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що присяжним відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові, за словами самих присяжних, розмір компенсації становить кілька десятків гривень.

Т. С. Леоненко у своїй праці зазначає, що інститут присяжних можна поділити на дві групи: суд присяжних і суд за участі присяжних. Враховуючи те, що в Україні рішення про винуватість або невинуватість особи приймається присяжними спільно з професійними суддями, існуюча в державі модель суду присяжних належить до суду за участю присяжних [3, с. 67].

Оскарження вироку, винесеного судом присяжних, за законодавством України відбувається в загальному порядку й уже без участі присяжних. Таким чином, окремих резонансних вироків, що не співпадає з загальноприйнятою судовою практикою, може бути скасовано подальшими інстанціями. У більшості держав можливість оскарження рішень суду присяжних обмежено або має свої особливості. Вважаємо за необхідне встановити такі обмеження, хоча б щодо виправдувальних вироків.

Задля реальної дії та правового ефекту суд присяжних потребує реформації на основі запозичення іноземного досвіду та адаптації його до національних реалій. За вимогами, які нині до цього інституту висуває суспільство й закон, він має виконувати такі функції: 1) забезпечення легітимності судових рішень шляхом привнесення в судовий процес суспільної свідомості; 2) громадський контроль за судом; 3) підсилення принципів змагальності, справедливості, прозорості й незалежності судової влади; 4) викорінення «обвинувального» ухилу суду.

Як висновок, після дослідження наукової літератури з питань проблем функціонування українського суду присяжних, можна викласти такі аспекти: відсутність єдиної чіткої регламентації процесу за участі присяжних, непрозорість процедури відбору присяжних, їх мала чисельність, термінологічні проблеми та невідповідність заявленої назви інституту фактичним його ознакам, недосконалість процедури оскарження рішень суду присяжних та низький рівень державних затрат на його функціонування не сприяють виконанню положень ст.ст. 1, 3, 5, 124 і 127 Конституції України.

Література:

1. Яновська О. Г. Суд присяжних в системі гарантій захисту прав людини. *Вісник Академії адвокатури України*. 2005. № 1. С. 93–98.

2. Скрябін О. М., Тонне Н. Д. Суд присяжних за новим Кримінально-процесуальним кодексом України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 400–406.

3. Леоненко Т. Є. Організаційно-правові проблеми функціонування суду присяжних за новим кримінальним процесуальним законодавством України. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки* : круглий стіл. Запоріжжя : КПУ, 2013. С. 65–67.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-93>

ЮРИДИЧНА БОРОТЬБА У ЄСПЛ ЗА ПРИТЯГНЕННЯ РОСІЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Бігдан Марина Володимирівна

*старший викладач кафедри фундаментальних
і галузевих юридичних наук*

*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Савчук Олександр Сергійович

*студент 1 курсу другого (магістерського) рівня освіти
факультету права, гуманітарних і соціальних наук*

*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

З початку військової агресії Російської Федерації проти України у лютому 2014 р. звернення до Європейського суду з прав людини з міждержавними заявами проти її уряду стало одним із найбільш пріоритетних напрямів захисту інтересів нашої країни.

Станом на кінець 2023 р. у провадженні Європейського суду з прав людини перебуває 4 такі міждержавні справи щодо України [1]:

– «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 і 38334/18;

– «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 і 11055/22, які стосуються подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей і порушень прав людини під час повномасштабного вторгнення;